

Janusz Heller, Kamil Kotliński

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

UDZIAŁ PRODUKTÓW ROLNO-SPOŻYWCZYCH W POLSKIM HANDLU ZAGRANICZNYM

1. Wstęp

Pierwsze związane z naszym wejściem do Unii Europejskiej efekty w handlu zagranicznym artykułami rolno-spożywczymi, ujawniły się już bardzo wyraźnie w roku 2003. Po wielu latach deficytu w obrotach handlowych tymi artykułami po raz pierwszy uzyskaliśmy nadwyżkę w wymianie międzynarodowej. Godne podkreślenia jest, że wyniki te uzyskaliśmy jeszcze przed otrzymaniem wszystkich praw członkowskich UE. W tej sytuacji przedstawienie roli, jaką spełniają produkty rolno-spożywcze w polskim handlu zagranicznym, wydaje się interesujące.

2. Problematyka, cel, zakres i metody badań

Każdy kraj, który zamierzał przystąpić do strefy euro, a więc osiągnąć najwyższy etap integracji gospodarczej występujący obecnie w Europie, czyli zostać członkiem unii gospodarczej i walutowej, musiał wcześniej przejść wszystkie fazy tego procesu. Obowiązek ten dotyczy również Polski. Z pewnym uproszczeniem możemy przyjąć, że praktycznie istnieje sześć kolejnych etapów integracji ekonomicznej między państwami (Heller 2003, s. 57-59): strefa wolnego handlu, unia celna, niepełny wspólny rynek, wspólny rynek, unia gospodarcza, unia gospodarcza i walutowa.

Pierwsze cztery etapy integracji ekonomicznej różnią się głównie stopniem swobody wymiany handlowej. Z kolei etap czwarty i piąty dodatkowo cechują wspólne elementy w polityce gospodarczej oraz pełna unifikacja polityki pieniężnej. Polska jest obecnie na trzecim etapie integracji. Rozmiary handlu zagranicznego między państwami rosną w miarę zwiększania się stopnia integracji ekonomicz-

nej. W tej sytuacji należy przewidywać, że obroty handlowe między Polską a pozostałymi państwami członkowskimi UE będą znacząco rosły.

Celem opracowania jest ocena udziału artykułów rolno-spożywczych w ogólnych obrotach polskiego handlu zagranicznego. Przedmiotem badań jest bilans ogółem, łączny poziom eksportu oraz importu, a także udział w tych obrotach artykułów rolno-spożywczych. Analizą objęto lata 2001-2003. Jest to okres trzech pełnych ostatnich lat poprzedzających nasze wejście do Unii Europejskiej. Można więc założyć, że już w tym okresie ujawnią się pierwsze efekty postępujących procesów integracji.

3. Produkty rolno-spożywcze w polskim handlu zagranicznym

Z analizy tempa wzrostu naszych obrotów w handlu zagranicznym ogółem (tab. 1) wynika, że łącznie w cenach bieżących, w latach 2001-2003, eksport wzrósł o ponad 48%, natomiast wartość importu powiększyła się w przybliżeniu o 35%. W efekcie ujemne saldo tych obrotów, w liczbach bezwzględnych, pozostało praktycznie na tym samym poziomie i wyniosło ok. 14,4 mld USD. Wyraźnie jednak obniżył się procentowy stosunek ujemnego salda obrotów w stosunku do wartości eksportu, z 39% w roku 2001 do 27% w roku 2003. W tym samym okresie, tempo wzrostu eksportu artykułów rolno-spożywczych wynosiło nieco ponad 49%. Było więc niemal identyczne z tempem wzrostu eksportu ogółem. Z kolei przyrost wartości importu tej grupy towarów i surowców był znacznie wolniejszy – wynosił bowiem nieco ponad 17%. Z tego też względu w roku 2003 wystąpiła najbardziej istotna zmiana w handlu artykułami rolno-spożywczymi. Po raz pierwszy od wielu lat odnotowaliśmy tu dodatnie saldo w kwocie ponad 505 mln USD.

Tabela 1. Udział produktów rolno-spożywczych w obrotach handlu zagranicznego

Wyszczególnienie	2001 w mln USD	2002		2003	
		w mln USD	2001 = 100	w mln USD	2002 = 100
Handel ogółem					
– eksport	36092,2	41009,8	113,6	53576,9	130,6
– import	50275,1	55112,7	109,6	68003,9	123,4
– saldo	-14182,9	-14102,9	99,4	-14427,0	102,3
Handel rolno-spożywczy					
– eksport (w % ogółu)	3030,1 (8,4)	3285,1 (8,0)	108,4	4518,6 (8,4)	137,5
– import (w % ogółu)	3406,0 (6,8)	3575,7 (6,5)	105,0	4012,9 (5,9)	112,2
– saldo (w % ogółu)	-375,9 (2,7)	-290,6 (2,1)	77,3	+505,7 (-)	-

Źródło: *Handel zagraniczny...* 2004.

W Polsce w latach 2001-2003 obserwowaliśmy proporcjonalny wzrost eksportu ogółem oraz artykułów rolno-spożywczych. Potwierdzają to również liczby zawarte w tab. 1, w której to przedstawiono procentowy udział handlu artykułami rolno-spożywczymi w obrotach ogółem. Eksport kształtował się w granicach

8-8,4%. Z kolei udział importu zmniejszał się z 6,8% w roku 2001, poprzez 6,5% w roku 2002, do 5,9% w roku 2003.

Z danych tab. 1 wynika też, że rok 2003 zapisał się najbardziej znaczącymi zmianami w polskim handlu zagranicznym. Wartość eksportu ogółem w stosunku do poprzedniego roku zwiększyła się o 30,6% i wyniosła ok. 53,6 mld USD. Import osiągnął poziom 68 mld USD, a więc wzrósł dokładnie o 23,4%. Znacznie szybsze tempo wzrostu eksportu nad importem spowodowało, że ujemne saldo w obrotach handlu zagranicznego powiększyło się zaledwie o 2,3%. Jeszcze większą dynamikę odnotowano w obrotach artykułami rolno-spożywczymi. Szczególnie dotyczy to eksportu. Jego wartość w roku 2003 wyniosła 4,5 mld USD i była wyższa od roku poprzedniego o 37,5%. W tym samym okresie wartość importu artykułów rolno-spożywczych wzrosła o 12,2% i osiągnęła poziom ok. 4 mld USD.

Szybsze tempo wzrostu eksportu artykułów rolno-spożywczych w roku 2003 zmienia zasadę proporcjonalnych zmian pod tym względem. W związku z tym interesująca powinna być analiza kierunków eksportu właśnie tych artykułów w tym przełomowym okresie lat 2002 i 2003. Z danych opublikowanych przez IE-RiGŻ wynika, że w roku 2002 dominującym odbiorcą artykułów rolno-spożywczych z Polski była Unia Europejska. Eksport tych artykułów wyniósł ok. 1,6 mld USD, co stanowiło prawie 49% udziału w tej grupie towarów. Na drugim miejscu wśród odbiorców znajdowały się kraje byłego ZSRR. Udział tych państw obejmował prawie 20% naszego eksportu rolno-spożywczego. Z Unią Europejską mieliśmy w tym roku ujemne saldo tych obrotów (–319,1 mln USD), natomiast z tą drugą grupą państw osiągaliliśmy w roku 2002 nadwyżkę w kwocie ok. 550,5 mln USD.

W 2003 r. wartość eksportu artykułów rolno-spożywczych do Unii Europejskiej wynosiła już ok. 2,3 mld USD. Jest to więc wzrost w cenach bieżących prawie o 44% w stosunku do roku poprzedniego, a udział UE w gronie odbiorców tej grupy towarów przekraczał nawet 51%. Z kolei wartość sprzedaży tej grupy towarów do państw byłego ZSRR w 2003 r. osiągnęła poziom prawie 1 mld USD (a dokładniej – 997,2 mln USD). Przyrost w stosunku do roku poprzedniego wynosił więc ponad 54%, czyli prawie o 3 punkty procentowe więcej niż do Unii Europejskiej. Udział byłych państw ZSRR w eksporcie polskich artykułów rolno-spożywczych w roku 2003 wynosił już 22%. Rok 2003 był pierwszym, w którym uzyskaliśmy dodatnie saldo w obrotach tymi artykułami z Unią Europejską (+ 218,3 mln USD), natomiast z państwami byłego ZSRR jest to już nadwyżka 831,1 mln USD (*Handel zagraniczny...* 2004, s. 14).

Z przedstawionej analizy wynika, że dominującym odbiorcą polskich artykułów rolno-spożywczych jest Unia Europejska. Na drugim miejscu pod tym względem są kraje byłego ZSRR. O ile jednak tę pierwszą grupę państw możemy określić jako bardzo jednorodną pod względem zasad oraz obowiązujących przepisów prawnych, to Rosja, Ukraina, Białoruś oraz kraje bałtyckie nie mają tak zunifikowanych warunków handlu zagranicznego. Należy również zauważyć, że wraz z naszym wejściem do Unii Europejskiej poprawia się warunki międzynarodowej

wymiany handlowej z krajami bałtyckimi. Kraje te, stając się członkami UE, w ujęciu statystycznym, powiększą nasze obroty handlowe ze wspólnotami europejskimi. W roku 2003 łączny udział Litwy, Łotwy i Estonii w naszym eksporcie artykułów rolno-spożywczych wynosił 239 mln USD, co stanowiło prawie ¼ sprzedaży do państw byłego ZSRR. Z bilansu wynika, że saldo tych obrotów było dodatnie i wynosiło ok. 215 mln USD. Wejście krajów bałtyckich do Unii Europejskiej zwiększa więc wyraźnie nasze obroty handlowe z tym ugrupowaniem. Z drugiej również strony ważne jest to, że powiększa się grono państw o stabilnych i bardzo zliberalizowanych przepisach regulujących handel międzynarodowy, a dodatkowo są to kraje, z którymi mamy dodatnie saldo we wzajemnych obrotach w handlu artykułami rolno-spożywczymi.

Wszystko wskazuje na to, że te korzystne tendencje mają charakter względnie trwałe. Pierwsze obserwacje poczynione w drugiej połowie 2004 r., a więc w kilka miesięcy po naszym wejściu do Unii Europejskiej, potwierdzają kontynuowanie pomyślnych trendów. Uzyskujemy znaczną nadwyżkę eksportu nad importem w obrotach z naszym strategicznym partnerem handlowym – Niemcami. Bardzo korzystnie kształtuje się wymiana handlowa z Wielką Brytanią, Litwą, Czechami i Włochami. Wbrew obiegowym poglądom, w pierwszych ośmiu miesiącach 2004 r., wartość sprzedaży polskiej żywności do krajów WNP zwiększyła się o 24% (Bielecki 2004, s. B2).

Z drugiej jednak strony jesteśmy świadkami bardzo szeroko zakrojonej akcji eliminowania naszych artykułów rolno-spożywczych z rynku rosyjskiego. Wprawdzie udział Rosji w naszym eksporcie tych artykułów w roku 2003 wynosił zaledwie ok. 358,4 mln USD, co stanowiło tylko 8% sprzedaży, to jednak ponad 64% dodatniego salda w obrotach handlu zagranicznego artykułami rolno-spożywczymi przypada właśnie na Rosję (+ 321,4 mln USD) (*Handel zagraniczny...* 2004, s. 14-15, obliczenia własne). W tej sytuacji rynek rosyjski już dziś jest ważny, a w dającej się przewidzieć przyszłości może okazać się dla nas bardzo ważny.

Wyraźny wzrost popytu na polską żywność ma z pewnością wiele przyczyn. Należy jednak przyjąć, że wśród tych najbardziej syntetycznych i ogólnych uwarunkowań jest nasze wejście do Unii Europejskiej. To dzięki procesowi integracji z Unią Europejską zostaliśmy „zmuszeni” do zrealizowania licznych inwestycji, które poprawiły jakość żywności. Liberalizacja przepisów regulujących handel zagraniczny również korzystnie wpłynęła na wzrost eksportu. Niższe ceny polskiej żywności, to kolejny czynnik intensyfikujący popyt. Należy podkreślić, że te wszystkie korzystne tendencje ujawniły się już w roku poprzedzającym nasze formalne wejście do Unii Europejskiej. Analizy i badania tej problematyki w kolejnych latach z pewnością potwierdzą wyniki uzyskane w roku 2003.

4. Wnioski

1. Liberalizacja obowiązujących przepisów w handlu zagranicznym zaowocowała poważnym wzrostem eksportu ogółem. Szczególnie widoczne to było w roku poprzedzającym nasze wejście do Unii Europejskiej. W tym samym czasie tempo wzrostu importu ogółem było wyraźnie wolniejsze.
2. W handlu artykułami rolno-spożywczymi szczególnie zapisał się rok 2003. Po raz pierwszy od wielu lat uzyskaliśmy w ogólnym bilansie znaczącą nadwyżkę 505,7 mln USD. Przyczyniła się do tego wyraźna zmiana w relacjach między eksportem a importem, znacznie szybsze tempo wzrostu eksportu i wolniejszy przyrost importu. W roku 2003 import artykułów rolno-spożywczych zwiększał się w tempie trzykrotnie wolniejszym od eksportu.
3. Głównym partnerem w obrotach handlowych artykułami rolno-spożywczymi jest i będzie, w dającej przewidzieć się przyszłości, Unia Europejska. W roku 2003 udział tego ugrupowania w naszym eksporcie przekroczył 50%. Po wejściu do UE krajów bałtyckich oraz po zniesieniu ostatnich barier występujących jeszcze przed 1 maja 2004 r. we wzajemnych obrotach handlowych z państwami członkowskimi należy oczekiwać dalszego wzrostu eksportu naszej żywności na rynki europejskie.

Literatura

Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczym, „Analizy Rynkowe” 2004, nr 19, IERiGŻ, ARR, MRiRW, Warszawa 2004.

Bielecki J., *Rośnie spichlerz Europy*, „Rzeczpospolita” nr 250 (6933), 23-24.X.2004.

Heller J., *Integracja Polski z Unią Europejską*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz-Olsztyn.

SHARE OF AGRICULTURAL AND FOOD PRODUCTS IN POLISH FOREIGN TRADE

Summary

A significant increase of demand for Polish food has many reasons. Among the most synthetic and general conditions of that fact one can find our access to the European Union. Thanks to the process of integration with the EU we were 'forced' to realize many investments which enhanced the quality of life. Liberalization of the rules regulating the foreign trade also had a positive influence on exports increase. Lower prices of Polish food is another factor intensifying the demand. It should be emphasized that all the positive tendencies were visible in the year prior to our formal access to the EU. Analysis and research of this subject in the following years will for sure confirm the results achieved in the year 2003.